

İŞÇİLİK HAKLARINDA ZAMANAŞIMI

I- GİRİŞ

Zamanaşımı, yasanın belirlediği koşullarda bir zamanın geçmesi ile bir hak kazanma veya bir yükten kurtulma yoludur[1]. Zamanaşımı bir defidir. Hakim kendiliğinden nazara alamaz. Tarafların ileri sürmesi halinde nazara alınan bir savunma kurumudur[2]. Bu nedenle zamanaşımı, kullanılma zamanı, süresi, davacının ilk aşamada bildirdiği alacak miktarını artırıp artıramayacağı, işverenin zamanaşımı def'inde bulunup bulunamayacağı vs. hususlarının açıklığa kavuşturulması önemlidir.

Ayrıntılı bir içeriğe sahip Yargıtay kararı[3] çerçevesinde konu anlatılmaya çalışılacaktır.

II- ISLAH VE ZAMANAŞIMI

a- Zamanaşımı kavramı

Zamanaşımı, alacak hakkının belli bir süre kullanılmaması yüzünden dava edilebilme niteliğinden yoksun kalabilmesini ifade eder.

Zamanaşımı, bir maddi hukuk kurumu değildir. Diğer bir anlatımla zamanaşımı, bir borcu doğuran, değiştiren ortadan kaldıran bir olgu olmayıp, salt doğmuş ve var olan bir hakkın istenmesini ortadan kaldıran bir savunma aracıdır. Bu bakımdan zamanaşımı alacağın varlığını değil, istenebilirliğini ortadan kaldırır. Bunun sonucu olarak da, yargılamayı yapan yargıç tarafından yürüttüğü görevinin bir gereği olarak kendiliğinden göz önünde tutulamaz. Borçlunun böyle bir olgunun var olduğunu, yasada öngörülen süre ve usul içinde ileri sürmesi zorunludur. Zamanaşımı borcun istenmesini önleyen bir savunma olgusudur. Şu durumda zamanaşımı, savunması ileri sürülmedikçe, istemin konusu olan hakkın var olduğu ve kabulüne karar verilmesinde hukuksal ve yasal bir engel bulunmamaktadır.

İşte bundan dolayı, yasalarda öngörülen zamanaşımı sürelerinin işlemeye başlayabilmesi için öncelikle talep konusu hakkın istenebilir bir konuma, duruma gelmesi gerekmektedir. Yasalarda hakkın istenebilir konumuna, diğer bir anlatımla yerine getirilmesinin gerektiği güne, ödeme günü denmektedir. Bir hak, var olsa bile, o hakkın istenmesi için gerekli koşullar gerçekleşmedikçe istenemez.

b- İşçilik Haklarına İlişkin Tazminatlarda Zamanaşımı Süresi

4857 sayılı kanundan daha önce yürürlükte bulunan 1475 sayılı kanunda ücret alacaklarıyla ilgili olarak özel bir zamanaşımı süresi öngörülmediği halde, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 32/8 maddesinde işçi ücretinin 5 yıllık özel bir zamanaşımı süresine tabi olduğu açıkça belirtilmiştir.

Uygulama ve öğretide kıdem tazminatı ve ihbar tazminatına ilişkin davalar, hakkın doğumundan itibaren, Borçlar Kanunu'nun 125. maddesi uyarınca on yıllık zamanaşımına tabi tutulmuştur. Keza tazminat niteliğinde olmaları nedeni ile sendikal tazminat, kötü niyet tazminatı, işe başlatmama tazminatı, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 5. maddesindeki eşit işlem borcuna aykırılık nedeni ile tazminat, 26/2 maddesindeki tarafların maddi ve manevi tazminat, 28. maddede belgenin zamanında verilmemesinden kaynaklanan tazminat, 31/son maddesi uyarınca askerlik sonrası işe almama nedeni ile öngörülen tazminat istekleri 10 yıllık zamanaşımına tabidir.

Kıdem tazminatı ve ihbar tazminatı hakkında zamanaşımı başlangıcına esas alınan tarih, işçi açısından hizmet akdinin feshedildiği tarihtir.

İşverenin işçiye hataen ödediğini iddia ettiği kıdem ve ihbar tazminatı ile diğer işçilik alacaklarının geri verilmesi yönündeki istemi BK'nun 66. maddesi hükmü uyarınca bir yıllık zamanaşımına tabidir. Zamanaşımının başlangıcı işverenin geri alma hakkını öğrendiği tarihten itibaren başlar. Resmi kuruluşlarda bu zamanaşımı başlangıcı yetkili makamın öğrenme tarihidir.

İş sözleşmesi devam ederken kullanılması gereken ve iş sözleşmesinin feshi ile alacak niteliği doğan yıllık izin ücreti alacağının zamanaşımı süresinin fesih tarihinden başlatılması gerekir[4].

c- Zamanaşımı Def'inin İleri Sürülme Zamanı

İş Mahkemelerinde esas olan sözlü yargılama usulünde ilk duruşmaya kadar taraflar iddia ve savunma genişletme yasağı içine girmezler. Davacı dahil taraflar, ilk duruşmada sözlü veya yazılı olarak davalarını genişletip, değiştirebilirler. Fakat ilk duruşmadan sonra iddia ve savunma değiştirilip genişletilemez[5].

Genel olarak savunma nedenlerinin ve bu arada zamaşaşımı savunmasının esasa cevap süresi içinde bildirilmesi gereklidir. Ancak, savunma nedenlerinin ve savunma nedenlerinden olan zamaşaşımının yasanın öngördüğü cevap süresi geçtikten sonra ileri sürülmesi, diğere bir ifade ile savunmanın genişletilmesi, bazı kayıt ve şartlarla mümkündür. Bu tek şart, savunmanın genişletilmesine karşı tarafın (hasmın) muvafakatidir. Eğer karşı taraf savunmanın genişletilmesine muvafakat etmez ve dolayısıyla savunmanın genişletildiği şekilde bir itirazda bulunursa, o takdirde ancak mahkemenin ileri sürülen savunma nedenlerini, bu arada zamaşaşımı savunmasını inceleme olanağı yoktur, bu durumda mahkeme hemen savunma nedenlerini reddeder.

5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu'nun 7. maddesinde İş Mahkemelerinde sözlü yargılama usulü uygulanır. Bu nedenle zamaşaşımı def'i ilk oturuma kadar ve en geç ilk oturumda yapılabilir.

Yargıtay 9 uncu Hukuk Dairesi, zamaşaşımı def'inin ıslah ile daha sonradan yapılabileceğini belirtmektedir. Daireye göre, davalı taraf, ilk duruşmada zamaşaşımı definde bulunmamışsa, bu defiyi ıslah yolu ile daha sonraki duruşmalarda ileri sürebilir. Burada davacının muvafakati aranmaz[6].

d- Zamaşaşımından Sonraki Borç İkrarı

Zamaşaşımı süresinin dolmasından sonra alacaklıya yöneltilen borç ikrarının, zamaşaşımı definden zimni (örtülü) feragat anlamına geldiği, öğretilerdeki baskın görüşlerle ve yargı kararlarıyla da doğrulanmaktadır[7]. Dahası, zamaşaşımı süresinin dolmasından sonra alacaklıya karşı bir borç ikrarında bulunan borçlunun da bu borç ikrarına dayanılarak açılan davada zamaşaşımı defini ileri sürmesi çelişkili davranış yasağını oluşturur ve Medeni Kanunun 2 nci maddesine aykırıdır. Hukuken korunamaz[8].

e- Fazlaya İlişkin Hakların Saklı Tutulmasında Zamaşaşımı

Uygulamada, fazlaya ilişkin hakların saklı tutulması, dava açma tekniği bakımından, tümü ihlal ya da inkar olunan hakkın ancak bir bölümünün dava edilmesi, diğere bölümüne ait dava ve talep hakkının bazı nedenlerle geleceğe bırakılması anlamına gelir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca benimsenmiş ilkeye göre, kısmi davada fazlaya ilişkin hakların saklı tutulmuş olması, saklı tutulan kesim için zamaşaşımını kesmez, zamaşaşımı, alacağın yalnız kısmi dava konusu yapılan miktar için kesilir.

Davacı işçi bakiye alacak için ikinci davasını açarken fazlaya ilişkin hakkını saklı tutmamış ise, saklı tutmamak suretiyle talebini orada belirtilen miktara hasretmiş demektir. Bu durumda, artık başka neden göstererek fazlaya ait kısım ile ilgili bir dava açamaz[9].

f- Zamaşaşımının Başlayacağı Zaman

Borçlar Kanunu'nun 128 inci maddesi ile zamaşaşımının nasıl hesaplanacağı belirtilmiştir. Bu maddenin birinci fıkrası, zamaşaşımının alacağın muaccel olduğu zamanda başlayacağı esasını kural olarak getirmiştir. Belirtmek gerekir ki, borç belirli bir vadeye bağlanmış ise bu vadenin bittiği tarihte muacceliyet kesbedeceğinden aynı Yasanın 130 uncu maddesi hükmü göz önünde tutularak zamaşaşımı süresinin dolup dolmadığının hesap edilmesi gerekir. Kanun koyucu burada borçlunun temerrüde düşürülmesi esastan ayrılarak alacağın muaccel olmasını kafi görmüştür. Zamaşaşımının başlaması için ayrıca borçlunun sözü geçen Yasanın 101 inci maddesinde yazılı şekilde temerrüde düşürülmesine lüzum yoktur.

Alacağın muacceliyeti bir ihbar vukuuna tabi olan halleri 128 inci maddenin 2 nci fıkrası düzenlemiştir. Bu hükme göre zamaşaşımı haberin verilebileceği günden itibaren işlemeye başlayacaktır. Kanun koyucu burada haberin verileceği değil, verilebileceği günün zamaşaşımına

başlangıç olarak kabul edilmesi gerekeceğini öngörmüştür. O halde, bu durumda zamanaşımının başlayabilmesi için fiilen haberin verilmesi şart olmayıp verilmesi mümkün olan zamanın tespitini yeterli görmüştür. Haber verebilme ihtiyarı bir olaydır. Bu husus alacaklı tarafa bırakılmış ise alacaklı verdiği tarihten itibaren bu hakkını kullanma olanağına her zaman sahiptir. Yani verdiği tarihten itibaren her zaman borçluya verdiği şeyin ödenmesi için ihbar yapabilir. Bu itibarla borçlunun temerrüt haline düşürülüp düşürülmediği ve fiili ihbarın yapılıp yapılmadığı hususları araştırılmadan ödenmesi ihbar yapılması esasına bağlı borç ilişkilerinde zamanaşımının bu haberin verilebileceği yani para ve diğer alacakların verildiği tarihin zamanaşımına başlangıç olarak alınması gerekir.

Borçlar Kanunu'nun 131 inci maddesi gereğince asıl alacak zamanaşımına uğradığından faiz ve diğer ek haklarda zamanaşımına, uğrar. Diğer bir deyişle faiz alacağı asıl alacağın tabi olduğu zamanaşımına tabi olur. Borçlar Kanunu'nun 133/2. maddesince alacaklının dava açmasıyla zamanaşımı kesilir. Ancak zaman aşımının kesilmesi sadece dava konusu alacak için söz konusudur.

g- İstem in İslah Yoluyla Artırımında Zamanaşımı

Kısmi bir dava açılması halinde alacağın yalnız o kısım için zamanaşımı kesilir, dava dışı kalan bölümü hakkında, zamanaşımı işlemeye devam eder. İşte bu dava dışı kalan bölüm sonradan ıslah yoluyla talep edilirse, ıslah dilekçesinin tebliğini izleyen ilk oturuma kadar ya da ilk oturumda yapılan zamanaşımı defii de ıslaha konu alacaklar yönünden hüküm ifade eder. Diğer bir ifade ile dava konusu ıslah edilip artırıldığında, zamanaşımı defii'nde ıslah dilekçesinin tebliğini izleyen ilk oturuma kadar bulunulursa, ıslah tarihinden geriye doğru 5 yıllık süre içindeki alacaklar zamanaşımına uğramamış olacağından, dikkate alınacaktır.

III- SONUÇ

Zamanaşımı, bir alacağın varlığını değil, istenebilirliğini ortadan kaldıran bir savunma aracıdır. Zamanaşımı bir defii olduğundan sadece taraflar ileri sürebilir, hakim kendiliğinden dikkate alamaz.

İş Kanununda sadece ücretlerin 5 yıllık zamanaşımına tabi olduğu belirtilmiştir. İşçiliğe bağlı tazminatlar ise Borçlar Kanunu gereğince 10 yıllık zamanaşımına tabidir.

Zamanaşımının başlaması için ayrıca borçlunun temerrüde düşürülmesine gerek yoktur. Tazminatlarda zamanaşımı süresi, işçi açısından hizmet akdinin feshedildiği tarihten itibaren işlemeye başlar, diğer haklardaki zamanaşımı ise yani ücret ve eklerine ilişkin zamanaşımı süresi ise, bu ödemelerin yapılması gerekli olan tarihten itibaren işlemeye başlayacaktır.

Kural olarak zamanaşımı defii ilk oturuma kadar ve en geç ilk oturumda yapılmalıdır. Fakat ıslah yolu ile sonraki duruşmalarda da ileri sürülebilir.

Kısmi dava açılmış ise, zamanaşımı dava dışı kalan bölüm hakkında işlemeye devam edecektir.

[1] Ejder Yılmaz, Hukuk Sözlüğü, İstanbul 1986, s.358.

[2] Argun Bozkurt, İş Yargılaması Usul Hukuku, Ankara 2011, s.521.

[3] Yrg. 9. HD'nin 25.02.2010 tarihli ve E. 2008/43452, K. 2010/4873 sayılı kararı.

[4] Yrg. HGK'nun 05.07.2000 tarihli ve E.2000/9-1079, K.2000/1103 sayılı kararı.

[5] Argun Bozkurt, İş Yargılaması Usul Hukuku, Ankara 2011, s.123.

[6] Argun Bozkurt, İş Yargılaması Usul Hukuku, Ankara 2011, s.523.

[7] Yrg. HGK'nun 19.11.1963 tarihli ve 5924-6419 sayılı kararı.

[8] Yrg. HGK'nun 23.02.2000 tarihli ve E. 2000/15-71,K. 2000/116sayılı kararı.

[9] Yrg. 9 HD'nin 22.09.1992 tarihli ve E.1992/5121, K. 1992/10589 sayılı kararı.